

Tekkelerde her tarikatın kendine mahsus zikir şekli vardır. Belirli gün ve gecelerde yapılan bu zikirler genel anlamda "âyin" denilmekteyse de kelime zamanla Mevlevîyye tarikatına ait zikrin ve bu esnada okunan mûsiki eserinin özel adı gibi kullanılmaya başlanmıştır. Tekkelerde düzenlenen âyinlerde asıl amaç zikirdir. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde tekrar edilen, "Allah'ı zikrediniz" tavsiyesini uygulama anlayışı içerisinde teşekkül edip gelişen tasavvuf toplantılarındaki zikir meclislerinde bazan beraberce, bazan yalnız okunan eserler bir mûsiki meclisi oluşturmaktadır. Ancak zikir meclislerinde mûsikinin asıl amaç değil zikri yürütmek için kullanılan bir araç olduğunu özellikle belirtmek gerekir. Mevlevîlik ve Bektaşîlik dışında tarikatlarda zikirler genellikle diz çöküp oturarak, ayakta ve dairevî yürüyüş biçiminde yapılır. Diz çöküp başı sağa sola çevirmek veya diz kapakları yerde olduğu halde doğrulup oturmak suretiyle uygulanan zikre "kuûdî zikir", bu şekilde zikredenlere "kuûdî", ayakta bele kadar eğilip kalkmak, olduğu yerde sağa sola dönmek ve sallanmak suretiyle yapılan zikre "kıyamî zikir", bu şekilde zikredenlere "kıyamî", ayakta kol kola veya el ele tutuşarak sağ ayağını biraz ileri, sol ayağını biraz geri atmak ve sağdan sola doğru bir tempo ile devamlı ilerleyip dönmek suretiyle yapılan zikre "devranî zikir", bu şekilde zikredenlere "devranî" denilir. Tarikatların benimsediği tasavvufî düşünce o tarikatın âyininde, dolayısıyla zikir esnasında icra edilen mûsikisinde hissedilir. Meselâ Celvetî âyininde coşkunluktan çok huşûa davet eden tavır bir Halvetî ve Kâdirî âyininde görülmez. Aynı şekilde Rifâî âyinindeki hareketlilik ve coşkunluğa Nakşibendî âyininde rastlanmaz. Ayrıca aynı tarikatın âyini esnasındaki kuûd, kıyam ve devran zikirlerinde ritim farklıdır. Ağır bir ritimle başlayan zikir giderek hareketlenip coşku lu biçimde sona erer. Diğer tarikat âyinlerinden farklı bir şekli ve seyri olan Mevlevîyye'de semâ adı verilen zikirde hareketten çok vedce davet eden bir tavır dikkati çeker. Bektaşîlik'te de diğer âyinlerde görülmeyen tamamen farklı bir âyin tavrı mevcuttur.

Tarikat âyinleri şeyh, zâkirbaşı, meydanacı, reisler tarafından idare edilir ve bu kişilerin uygun gördüğü süre içerisinde devam eder. Âyinler zikre katılanların sesleriyle iştirak ettiği, belirli bir bestesi olan evrâdlarla başlar, ardından zikrin diğer safhalarına geçilir. Dervişler zikir yaparken zâ-

kirler zikrin gidişine ve ritmine uygun biçimde ilâhi okur. Zaman zaman verilen aralarda na't, durak, kaside ve mersiyeler terennüm edilerek zikre katılanların soluklanmasına imkân hazırlanır. Zikirdeki mûsiki eserlerini zâkirbaşı idare eder. Zâkirbaşılık çok önemli bir görevdir. Zâkirbaşılık için birçok ilâhi bestesini hâfızasında saklamak, geniş bir mûsiki kültürüne, pürüzsüz bir sese, bunların yanında iyi bir idare kabiliyetine sahip olmak gerekir. Zikir esnasında okunacak ilâhilerin hangi tür zikre uygun düşeceğinin tesbit edilmesi, bu eserlerin zikir nitelikleri, ayrıca günün özellikleri göz önüne alınarak seçilmesi zâkirbaşının görevleri arasındadır. Meselâ muharrem ve safer aylarında okunan ilâhilerin Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edilmesini konu alan manzumelerden, rebîülevvel ve rebîülâhîr aylarında çoğunlukla Hz. Peygamber'i öven ve onun niteliklerinden bahseden ilâhilerden seçilmesine özen gösterilir. Eski ilâhi repertuarlarında her hicrî ayda okunmak üzere bestelenmiş ilâhiler mevcuttur. Zikir sırasında okunacak eserlerin makamlarının seçimi de önem taşır. Âyinin akışı içerisinde ritim gittikçe hızlanıp sesler tizleşeceğinden bu özelliklere uygun makamların sıralanması gerekmektedir. Bir tarikat zikri esnasında okunan eserler sadece o tarikata mahsus olmayıp başka bir tarikat zikrinde de okunabilir. Meselâ Halvetî ilâhisi diye bilinen bir eser Kâdirî âyininde de icra edilebilir. Ayrıca tarikatlar arasında sıkı münasebetler vardır. Başka tarikat tekkelerini ziyaret eden şeyhlerin zaman zaman birbirlerinin âyinlerini idare ettikleri kayıtlarda belirtilmektedir.

Tekkelerde yapılan zikirlerde ritme yardımcı olan mazhar, halîle, kudüm, bendir, ney gibi vurmalı sazlarla ney eşlik eder. Ancak muharrem ayındaki zikirlerde saza yer verilmez. Mevlevî âyinlerinde önem verilen ney, kudüm ve rebabın yanı sıra son dönemlerde Türk mûsikisi sazlarının hemen hepsi kullanılmıştır. Bektaşî âyinlerinde ise daha çok bağlama ailesi çalınır. Mûsikinin bir heyet tarafından icra edilmesi durumunda bağlamaya kabak kemâne, ud, cümbüş gibi sazlar da eşlik edebilir. İslâm dünyasının önemli bir kültür ve sanat merkezi olan İstanbul dinî mûsikinin de merkezi olmuş, tekke mûsikisinin en güzel örnekleri İstanbul tekkelerinde yetişen veya buralardan feyiz alan bestekâr ve icracılar tarafından ortaya konulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Türk Müsikisi Klasiklerinden İlahiler: Hicri Senenin Her Ayında Okunmaya Mahsus İlahiler (İstanbul Konservatuvarı neşriyatı), İstanbul 1933, I-II; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Müsikisi Antolojisi*, İstanbul 1942-43, I, 9-11, 13-14; II, 403-405; Halil Can, "Dini Müsiki", *MM*, sy. 309 (1975), s. 28; sy. 316 (1976), s. 19; Nuri Özcan, "İstanbul Tekkelerinde Müsiki", *İstanbul*, sy. 45, İstanbul 2003, s. 75-76; a.mlf., "Devran", *DİA*, IX, 249-250; Ömer Tuğrul İnançer, "Tekke Müsiki", *DBİst.A*, VII, 240-241. NURİ ÖZCAN

TEKLİF

(التکلیف)

Allah'ın kulumu bir işi yapma veya yapmama hususunda

yükümlü tutması anlamında terim.

Sözlükte "bir şeye düşkün olmak, bir işi güçlüğüne rağmen üstlenmek" anlamındaki **kelef** kökünden türeyen **teklif** "birine yapılması zor bir işi yüklemek" demektir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "klf" md.; Tehânevî, I, 504-505). Kelâmata teklif konusu, Cenâb-ı Hak'ın güç yetiremeyeceği bir şeyle kulumu yükümlü tutmasını (teklif-i mâ lâ yutâk) aklen mümkün olup olmaması bakımından ele alınır. Şer'î hitapla yükümlü tutulan, söz ve davranışlarına şer'î sonuçlar bağlanan âkil ve bâliğ insana **mükellef** denir. Usul âlimleri mükellef için **el-mahkûm aleyh** (hakkında hüküm verilen) tabirini de kullanır. Kişinin teklife ehil sayılabilmesi için kendisine yöneltilen hitabı anlayabilecek ve gereğini yerine getirebilecek güçte bulunması gerekir. Mükellef tutmadaki amaç yükümlülüğün mükellef tarafından imtihan şartları içinde yerine getirilmesidir. Mükellefîyetin şartı kişinin temyiz kudretine sahip olarak bulûğa ermesidir. Dolayısıyla akıl hastaları ile çocuklar mükellef sayılmaz (Zerkeşî, I, 343-352; Zekiyüddin Şa'bân, s. 275-277). Âyet ve hadislerde cinlerin de Allah'a kullukla yükümlü olduğu bildirilmiştir. Meleklerin de görevlerini yerine getirmeleri bağlamında teklife tâbi tutulduğu kabul edilir. Peygamberler her ne kadar gûnahtan korunmuşsa da ismet imtihanı ortadan kaldırmadığı için mükellef statüsü içinde düşünülür (Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, X, 308; Tehânevî, II, 1255). Kulların dinen yapmakla veya kaçınmakla yükümlü buldukları işlere "ef'âl-i mükellefîn", bunlarla ilgili hükümlere "ahkâm-ı teklifiyye" denir (Gazzâlî, I, 65-66).

Teklif kavramının yer aldığı çeşitli âyet ve hadislerde Allah Teâlâ'nın kimseye gü-

cünün yetmediği şeyi yüklemeyeceği (el-Bakara 2/233, 286; el-En'âm 6/152; el-A'râf 7/42; Buhârî, "Şavm", 49; Müslim, "İmân", 199), Allah'a karşı yükümlülüklerde herkesin kendisinden sorumlu olacağına (en-Nisâ 4/84), insanların birbirlerine güçlerinin yetmeyeceği zahmetli işler yüklememeleri, böyle bir durumda birbirlerine yardımcı olmalarının gerektiğine (Buhârî, "İmân", 22; Müslim, "Eymân", 38, 39, 40) dikkat çekilmiştir. Kelâm âlimleri, teklif konusuy-la ilgili olarak öncelikle Allah'ın kullarını bazı yükümlülüklerle mükellef tutmasının hikmeti üzerinde durmuşlardır. Mu'tezile kelâmçıları konuya "aslah" görüşü çerçevesinde yaklaşmıştır. Buna göre peygamber göndermek, peygamberlerin tebliğlerini kabul veya reddedebilmeleri ve neticede sorumlu tutulabilmeleri için insanların önündeki her türlü engeli ortadan kaldırmak, itaatkâr kulları mükâfatlandırıp âsileri cezalandırmak, kulları mükellef kıldıkları şeyleri yapabilecek güçte yaratmak, akla doğuruyu göstermek, bir günah veya suç işlemeden dünyada elem çeken iyi kullara âhirette yüksek dereceler vermek ve yapılan tövbeleri kabul etmek Allah için vâcip olan hususlardır. Kâdî Abdülcebâr, Cenâb-ı Hak'ın insanları mükellef tutmakla kendilerine lutufta bulunduğunu, sevap kazanmalarına vesile hazırladığını ve onlara yarar sağladığını söyler (*Şerhu'l-Uşûli'l-ğamse*, s. 510; *el-Muğni*, XI, 134). Mâtürîdiye âlimleri teklifin sebep ve hikmetini insanın yaratılış gayesinden hareketle açıklamışlardır. Mâtürîdî, Allah'ın şuurlu bir canlı olarak yarattığı insanı sorumlu tutmamasının ve sorumlu tuttuğu halde ona yol göstermemesinin hikmetle bağdaşmayacağını belirtir (*Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, IV, 53-54; V, 368-369). Ona göre emir ve nehiylerin hikmeti bunların sahibini tanımadır. Allah insan türünü kendisini tanımakla mümtaz kılmıştır. Yararlı bir şeyden onları uzak tutması mümkün olmadığı gibi onlara kendini tanıma yollarını kapaması da mümkün değildir. Cenâb-ı Hak kendi birliğine ve hikmetine delâlet eden bir âlem yaratmıştır. O'nun, mükellefleri buna vâkıf olmaktan mahrum bırakması düşünülemez; zaten bu takdirde âlemi yaratmasının bir anlamı kalmaz (*Kitâbü't-Tevhîd*, s. 157). Eş'arîler'e göre bütün ilâhî fiiller hikmet ve adalet ürünü olmakla birlikte bu fiillerde menfaat elde etme veya bir zararı ortadan kaldırma anlamında bir hikmet aramak gereksizdir (İbn Fûrek, s. 140; ayrıca bk. *EP*² [İng.], X, 139).

İslâm âlimleri mükelleflerin yükümlülüklerine nasıl vâkıf olacakları hususunu da tartışmıştır. Kâdî Abdülcebâr'a göre Allah teklife konu teşkil eden fiilin fayda veya zararını (hasen, kabih) akıl ve nakil yoluyla mükellefe bildirir. Bu sebeple teklif akli ve sem'î diye ikiye ayrılır (*Şerhu'l-Uşûli'l-ğamse*, s. 510; *el-Muğni*, XI, 370-372; XII, 508). Erken dönem Mu'tezile kelâmçıları vahyin haber verdiği bilgilerin doğruluğuna kesin şekilde inanmakla birlikte insanların mükellefiyetine dair bilgilerin akli olduğunu söylemişlerdir. Ancak müteahhir Mu'tezile âlimleri hüsün ve kubuh konusunda akıl-din açısından denge kurmaya çalışmış, hüsün ve kubuhun akli bilgilerin yanı sıra vahiy ile de bilinebileceğini kabul etmiştir. Buna göre Allah'ın varlığı ve birliği, adalet, ihsan, iyilik yapana teşekkür gibi konuların iyiliği, inkâr ve zulüm gibi hususların kötülüğü zorunlu akli bilgilerle anlaşılır. Allah'a ibadet etmek gibi fiillerin iyiliği, yalancı şahitlik yapmanın ve şeytana uymanın kötülüğü de nazarî-istidlâlî bilgilerle kavranabilir. Buna karşılık ibadetin şekli, zamanı ve çeşitleri, ferdi ve içtimaî ilişkilere dair hükümlerin iyilik ve kötülüğü ancak vahiy yoluyla öğrenilebilir (Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-Uşûli'l-ğamse*, s. 310, 564; Ebü'l-Hüseyn el-Basrî, II, 886-889). Konuya yükümlülük açısından bakıldığında Mu'tezile'ye göre peygamberlerin iyi veya kötü davranışları tebliğ etmesine gerek kalmadan insanlar zarurî ve nazarî yolla bilebildikleri şeylerden sorumludur (Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğni*, VI/1, s. 62-64; XI, 101). Mâtürîdî âlimleri, mükelleflerin yükümlü kıldıkları hususlara nasıl vâkıf olabilecekleri sorusunu hüsün ve kubuh anlayışlarından hareketle cevaplamışlardır. İmam Mâtürîdî, iyilik ve kötülüğü kavramada aklın rolünü kabul etmekle birlikte bunun her aklın vahiyden bağımsız şekilde fiillere ait hüsün ve kubuh bütün ayrıntılarıyla bilebileceği anlamına gelmeyeceği, aklın değerler konusundaki bilgi kapasitesinin sınırlı olduğu, bu sınırın ötesini bilmenin vahiy ile gerçekleştiği görüşündedir (*Kitâbü't-Tevhîd*, s. 351-355). Bundan dolayı Allah insanlara peygamberler gönderip aklın bilemeyeceği hükümleri öğretmiştir. Ebü'l-Muîn en-Nesefî'ye göre iyilik ve kötülük akıl tarafından kavranabilirse de iyiliğin emredildiği ve kötülüğün yasaklandığı hususu ancak din vasıtasıyla öğrenilir (*Tebşirâtü'l-edille*, I, 457-458). Hüsün ve kubuhun şer'î olduğunu savunan Eş'arîler'e göre dinî sorumluluk vahiyle sabittir; insan akıl gücünü

nü kullanarak iyilik ve kötülüğü bilip ona göre davranmakla mükellef tutulamaz. Bir fiil Allah tarafından emredildiği için iyi, yasaklandığı için kötüdür (İbn Fûrek, s. 94-97; Fahreddin er-Râzî, s. 237-239).

Teklif ve kudret ilişkisi üzerinde de duran İslâm âlimleri Allah'ın mükellefleri güçlerinin yetmeyeceği şeyle yükümlü tutmadığı noktasında ittifak etmiştir. Ancak konu teoride tartışılmış, Mu'tezile ile Mâtürîdiye mensupları Allah'ın kişiyi güç yetiremeyeceği şeyle yükümlü tutmasının câiz olmadığını söylerken Eş'ariyye ve Cebriyye bunu aklen mümkün görmektedir. Mu'tezile kelâmçıları insanların sorumlu tutulabilmesi için ihtiyarî fiillerini müstakil bir kudret ve irade ile yapabilmesinin gereğini savunur. Aksi halde onları mükellef tutup cezalandırmak Allah'ın adl sıfatını ihlâl eder ve bir zulüm sayılır (Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğni*, XI, 367-372). Mâtürîdîler'e göre de insanın ilâhî emir ve nehiylere muhatap kılınması bilinçli oluşuna bağlıdır. Ancak bu, talep edildiğinde elde edilebilecek türden bir bilgi değildir. Sorumluluk açısından kudret de aynı konumdadır. Nitekim âciz kudretten, mecnun şuurdan mahrum olduğu için mükellef değildir. İş görme kudretinden yoksun bırakılan kişinin mükellef tutulması aklen imkânsızdır. Fakat sarhoş örneğinde görüldüğü gibi kudretini iradesiyle kaybeden kimse mükellef tutulur. Teklif ve kudret ilişkisini istitâatın iki zıt fiili gerçekleştirmeye elverişli bulunduğu görüşünden hareketle ele alan İmam Mâtürîdî, bunun kabul edilmemesi durumunda kişinin yaptığı bir işin zıddını işleme kudretinden mahrum olması ve fiillerin iradî değil tab'an meydana gelme neticesini doğuracağına dikkat çeker (*Kitâbü't-Tevhîd*, s. 420-425). Eş'arîler, Allah'ın kişiyi güç yetiremeyeceği şeyle yükümlü tutmasını fiilen değil sadece aklen câiz görürken O'nun her şeyin yaratıcısı, tek mâliki ve mutlak irade sahibi bir varlık oluşunu göz önünde bulundururlar. Öte yandan Eş'arîler istitâatın zıt iki fiili yapmaya elverişli sayılmadığını, her fiil için ayrı bir kudretin gerektiğini söyler. Bu durumda inkârcı kimse küfrü tercih ederek kudretini o yönde kullandığı anda küfrün zıddı olan imanı gerçekleştiremez. Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'ye göre bu noktada Allah'ın kulunu güç yetiremeyeceği bir şeyle mükellef tuttuğundan bahsedilebilirse de bu kulun, aczi yüzünden değil küfrü tercih edip imanı terketmesi sebebiyledir (*el-Lüma'*, s. 136-137; ayrıca bk. *EP*² [İng.], X, 139).

İnsanın güç yetiremeyeceği şeyleri üç grupta toplamak mümkündür. 1. Akıl ve tabiat kanunları açısından (âdeten) meydana gelmesi mümkün görüldüğü halde kâfirin imanla yükümlü tutulması gibi Allah'ın gerçekleşmeyeceğini bildiği ve aksini irade ettiği şeyler. Burada küfür hali kulun tercihine göre sabit olmuştur ve kul Allah'ın kendisi hakkındaki bilgisine vâkıf değildir. İslâm âlimleri bu tür konularda teklifin cevazı hususunda görüş birliği içindedir. 2. İki zıt şeyin bir anda ve aynı yerde birleşmesi gibi aklen ve âdeten imkânsız olan şeyler. Böyle bir şeyin câiz sayılmadığında da ittifak vardır. 3. İnsanın vasıtasız uçması gibi aklen imkân dahilinde bulunmakla birlikte âdeten imkânsız olan şeyler. Allah'ın bu tür işlerle hiç kimseyi mükellef tutmadığı bilindiği halde bunun aklen mümkün olup olmadığı konusu tartışılmış, Eş'ariler bunu câiz görürken Mutezile ile Mâtürîdiyye âlimleri konunun aklen de mümkün sayılmayacağını belirtmiştir (Nüreddin es-Sâbûnî, s. 69-70; Beyâzîzâde, *İşârâtü'l-merâm*, s. 248-249). Bakara sûresinde (2/286), "Ey rabbimiz, bize gücümüzün yetmediği işler yüklemel!" meâlindeki âyette bir tür teklif-i mâ lâ yutâk bulunduğu düşünülebilirse de gerçekte öyle değildir. Çünkü burada kullanılan kavram teklif değil "tahmil"dir. Cenâb-ı Hak'ın bir kula veya bir topluma onları imtihan etme bağlamında güç yetiremeyecekleri bir şeyi yüklemesi câiz olmakla birlikte aynı mahiyetteki bir şeyle mükellef tutması söz konusu değildir (Nüreddin es-Sâbûnî, s. 69-70). Selef âlimleri teklif konusunda nakilde bulunanla yetinmiş, Allah'ın kişiye gücü miktarınca sorumluluk yüklediğini söylemiş, kulun gücünün yetmeyeceği bir şeyi ona yüklemesinin aklen câiz olup olmadığı tartışmasına girmeyi uygun görmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 504-505; II, 1255; Eş'arî, *el-Lüma'*, s. 136-137; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 157, 351-355, 420-425; a.mlf., *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (nşr. Mehmet Boynukalın), İstanbul 2005, IV, 53-54; V (nşr. Ertuğrul Boynukalın), İstanbul 2006, s. 368-369; X (nşr. Halil İbrahim Kaçar), İstanbul 2007, s. 308; İbn Füreke, *Mücerredü'l-Makâlât*, s. 94-97, 140; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 310, 401, 510-512, 564; a.mlf., *el-Muğnî*, VI/1, s. 62-64; XI, 101, 134, 367-372; XII, 508; Ebü'l-Hüseyn el-Basrî, *el-Mu'temed* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Dimaşk 1385/1965, II, 886-889; Cüveynî, *el-İrşâd* (Muhammed), s. 226-228; a.mlf., *el-'Akdîdetü'n-Nizâmîyye* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1398/1978, s. 42; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, Bu-

lak 1322, I, 65-66; Neseî, *Tebşîratü'l-edille* (Salamé), I, 457-458; Nüreddin es-Sâbûnî, *el-Bidâye fi uşûli'd-dîn* (nşr. Bekir Topaloğlu), Ankara 1416/1995, s. 69-70; Fahrreddin er-Râzî, *Kitâbü'l-Erba'in fi uşûli'd-dîn* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Beyrut 1424/2004, s. 237-239; Âmidî, *el-İhkâm fi uşûli'l-ahkâm*, Kahire 1387/1968, I, 77-78; Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhi't* (nşr. Abdülkâdir Abdullah el-Ânî), Küveyt 1413/1992, I, 343-352; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-merâm min 'ibârâti'l-İmâm* (nşr. Yûsuf Abdürrezzâk), Kahire 1368/1949, s. 248-249; a.mlf., *el-Uşûlü'l-münife li'l-İmâm Ebî Hanîfe* (nşr. İlyas Çelebi), İstanbul 1416/1996, s. 40-41; Zekiyüddin Şa'bân, *Uşûlü'l-fikhi'l-İslâmî*, Beyrut 1971, s. 275-277; İlyas Çelebi, *İslâm İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kadî Abdülcebbar*, İstanbul 2002, s. 302-304; Bekir Topaloğlu – İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 310-311; D. Gimaret, "Taklif", *El²* (İng.), X, 138-139.

MUSTAFA SİNANOĞLU

TEKMİL

(التكميل)

Cümlede önceki sözle ilgili yanlış anlaşılma ihtimalini önleyici bir kayda yer vermek anlamında meânî terimi

(bk. ITNÂB).

TEKMİLE

(bk. ZEYİL).

TEKMİLETÜ'Ş-ŞEKÂİK

(تكملة الشقائق)

Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekâyiü'l-fuzalâ* adlı biyografi eserine Fındıklılı İsmet Efendi'nin (ö. 1904) yazdığı zeyil

(bk. İSMET EFENDİ, Fındıklılı).

TEKRÂRÜ'İ-KUR'ÂN

(تكرار القرآن)

Kur'ân-ı Kerîm'de bir kelimenin, bir sözün veya bir âyetin tekrarlanmasını ifade eden terim

(bk. ÜSLÛBÜ'İ-KUR'ÂN).

TEKRİR

(التكرير)

Râ harfine mahsus lâzım sıfat için kullanılan kıraat terimi

(bk. HARF; RÂ).

TEKRİR

(التكرير)

Cümlede önceki sözün daha iyi anlaşılması için lafız veya anlamca tekrarlanmasını ifade eden meânî terimi

(bk. ITNÂB).

TEKRÜR

(تكرور)

Batı Afrika'da Tekrür zenci topluluğu tarafından kurulan devletler (IX-XIX. yüzyıllar).

Arapça kaynaklarda Tekrür (Walof dilinde Tocolor, Fransızca Toucouleur), Senegal'in alçak ovalarının bir bölümüyle Bundu'nun büyük kısmında yaşayan zenci halkın yanı sıra bölgede hüküm süren devletler ve bunların başşehirleri için kullanılmıştır. Daha sonra müslüman müellifler, İslâmlaşmış bütün Sudan'a Tekrür adını verse de Tekrür dar anlamda Senegal vadisi ve yakın çevresini ifade eder. Sudan'da Batı Afrika menşeli topluluklara Tekrürî (Tekârîr) denilirdi. XX. yüzyılda bunlar daha çok Fellâte adıyla anılmıştır (*El²* [İng.], X, 143).

Bilinen ilk Tekrür Krallığı IX. yüzyılda Aşağı Senegal nehri dolaylarında Tekrür şehrinde kuruldu. Senegal ve Moritanya sınırlarında hüküm süren Tekrür Krallığı, Batı Afrika'da özellikle altın, tuz ve tahıl ticaretinde önemli rol oynuyordu. Batı Afrika'nın diğer güçlü devleti Gana İmparatorluğu ile sürekli çekişme halinde olan Tekrür Krallığı IX ve X. yüzyıllarda bölgede büyük bir nüfuza sahipti. Batı Afrika topraklarında ilk müslüman toplumu teşkil eden Tekrür halkının İslâmlaşma süreci V. (XI.) yüzyılın ilk yarısının sonlarında Murâbitlar'ın bölgeye girişiyle başladı. Tekrür Devleti, V. (XI.) yüzyılın ilk yarısında Kral Vâr Câbi Dyâbi b. Râbis'in İslâm'a girmesiyle büyük bir değişim yaşadı. Tekrür toplumu kısa zamanda İslâm dinini benimseyince Tekrür Krallığı, İslâmiyet'i yaymak için mücadele eden ilk Afrika devleti oldu. Vâr Câbi'nin oğlu Labbi 448'de (1056) Murâbit kumandanının emrine bir askerî birlik gönderdi ve Murâbitlar'la iş birliği halinde çevredeki putperest kabilelerle savaştı. Tekrür birlikleri Endülüste Kastilya kralıyla yapılan Zellâka savaşına da katıldı (479/1086). Ebü Ubeyd el-Bekrî, Tekrür şehrinde yaşayan zencilerin diğer zenciler gibi Dakakir adındaki puta taparken bundan vazgeçip İslâm'ı benimsediklerini söy-